

Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap

Jaarverslag 2015

KNA*g*

Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap

Postadres: Postbus 805, 3500 AV Utrecht
Bezoekadres: Kromme Nieuwegracht 66, ingang Jeruzalemstraat
3512 HL Utrecht
Telefoon: 030-7115 110
E-mail: info@knag.nl
Website: www.knag.nl

Inhoud

Woord van de voorzitter	5
1. Organisatie	6
1.1 De organisatie	6
1.2 Bestuur en ereleden	7
1.3 Bureau, archivaris en kaarten- / atlasbeheer	7
1.4 Onderscheidingen	7
1.5 Vakvereniging Fysische Geografie (VVFG)	7
2. Activiteiten in 2015	8
2.1 Structurele activiteiten	8
2.2 Op datum	9
2.3 Activiteiten voor derden	10
2.4 Activiteiten van kringen en afdelingen	11
3. Onderwijsactiviteiten	12
3.1 Structurele activiteiten	12
3.2 Op datum	14
4. Publicaties en periodieken	16
4.1 Geografie	16
4.2 Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie (TESG)	17
4.3 Digitale nieuwsbrieven	18
4.4 Sociale media	18
4.5 Ontwikkeling geografie.nl	18
Bijlage I - KNAG-leden en abonnees, 2013-2016	19
Bijlage II - Afdelingen, commissies en regionale kringen	20
Bijlage III - Regionale examenbesprekingen 2015	21
Bijlage IV - Overzicht redacties	22
Bijlage V - Mediaoverzicht 2015	23
Bijlage VI - Verzonden persberichten 2015	24
Bijlage VII - Brieven	26
• Brief aan minister Bussemaker over Watereducatie - 29 mei	26
• Brief aan Platform Onderwijs2032 - 30 juni	28
• Brief aan Platform Onderwijs2032 - 10 november	31

- **Woord van de voorzitter**

Mijn laatste jaar als voorzitter van het KNAG was in veel opzichten vergelijkbaar met voorgaande jaren, maar gelukkig ook met weer nieuwe ontwikkelingen. Het KNAG blijft in beweging. Het moderne leven wordt gekenmerkt door een aantal trends die voor vrijwel alle verenigingen met een wat langere historie bedreigingen inhouden. Ik noem: veel mensen met een drukbezet leven, een groot aanbod, zo niet een overaanbod, aan informatie en activiteiten, een toenemend individualisme en een zeer sterk toegenomen belang van internet en sociale media. Voor een organisatie als het KNAG en voor een vak als geografie/aardrijkskunde is het belangrijk mee te bewegen met de maatschappelijke veranderingen en doelen en werkwijzen aan te passen. Dat is de afgelopen jaren redelijk goed gelukt. Maar de klus is nooit geklaard en het kan altijd beter.

Voor dit voorwoord wil ik even stilstaan bij twee KNAG activiteiten met een significante impact. De eerste is de wedstrijd 'Atlas van de Toekomst'. Een paar duizend leerlingen maakten in hun aardrijkskundelessen een schets als kaart en toelichting van de toekomst van Nederland. Bij de bekendmaking van de winnaar op een bouwterrein van de nieuwe verbinding tussen Flevoland en Amsterdam en Schiphol stalen de winnende leerlingen de show met het resultaat van hun toekomstvisie. Dit herhaalde zich in december bij de slotbijeenkomst van Het Jaar van de Ruimte in Amersfoort. De Atlas van de Toekomst wedstrijd was in het kader van dat Jaar van de Ruimte door het KNAG georganiseerd. De bijdrage van de aardrijkskundeleerlingen wist veel interesse te wekken.

Het tweede initiatief is het lespakket 'Hoogwater op het schoolplein?'. Belangrijke geografische thematiek, bewustwording van de problematiek rond hoogwater in Nederland, en een zeer relevante toepassing van geografische informatie- en communicatietechnologie werden in het lespakket verbonden. Het KNAG en waterschappen werkten samen. Het lespakket bleek velen aan te spreken met de toekenning van de Waterinnovatieprijs als resultaat. Zowel het publiek als de jury waren enthousiast.

Beide voorbeelden, veel dank voor de initiatiefnemers, zijn een bewijs voor het belang van goed onderwijs in de aardrijkskunde. Maar ook, in het verlengde daarvan, voor het maatschappelijke belang van de wetenschapsdiscipline geografie. Op de universiteiten wordt dat volgens mij onvoldoende onderkend.

Ik kan dit voorwoord afsluiten met vrijwel dezelfde woorden als in het vorige jaarverslag. Er was veel activiteit in 2015 en dat zal in 2016 niet anders zijn. Wel anders is een nieuwe voorzitter: Yves de Boer. Ik wenste de nieuwe voorzitter en het hele genootschap een hele goede nieuwe bestuursperiode toe. Inmiddels hebben we een aantal maanden van 2016 achter ons en hebben zich ook op het KNAG bureau mutaties voorgedaan. Voor zover ik kan overzien hoef ik er niet aan te twijfelen dat mijn wens uit 2015 in vervulling gaat. Een geruststellende constatering voor uw scheidende voorzitter.

Henk Ottens

Voorzitter KNAG

1. Organisatie

1.1 De organisatie

Het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) is in 1873 opgericht. In het begin was het hoofddoel het vermeerderen van wetenschappelijke kennis van de wereld en de aarde. Om dat te bereiken zijn door het KNAG tientallen expeditie naar onbekende gebieden georganiseerd. De expeditie werden ook gehouden met oog op de commerciële kansen van de gebieden die verkend werden.

De vele authentieke kaarten en originele expeditie-uitrustingsstukken van de expeditie, die het KNAG aan verschillende Nederlandse musea in bruikleen heeft gegeven, getuigen nog steeds van de onderzoekingstochten. Op de website www.knag-expeditie.nl en in het boek 'In kaart gebracht met kapmes en kompas', is veel informatie over de expeditie te vinden. Alle kaartinventarisaties, verzamelingen van objecten, verslagen en foto's hebben geresulteerd in indrukwekkend erfgoed van internationale betekenis.

Sinds de noodzaak tot verkenning van onbekende gebieden afnam, concentreert het KNAG zich op de Nederlandse geografen en op de geografie in Nederland. Vandaag is het KNAG een professionele vereniging van geografen, studenten geografie en aardrijkskundedocenten met ongeveer 3.000 leden.

Naast het bevorderen van de geografische wetenschapsbeoefening en het opwekken van belangstelling voor de resultaten ervan, laat het hedendaagse KNAG de kracht zien van geografische kennis en van geograaf als beroep bij politiek, pers en publiek.

Het KNAG richt zich verder op dienstverlening voor leden en het fungeren als ontmoetingsplatform voor het uitwisselen van ideeën, informatie en ervaringen. Het KNAG vormt het belangrijkste netwerk voor geografen en is de vakvereniging voor het aardrijkskundeonderwijs in Nederland. Het biedt plek voor discussies en activiteiten tussen geografen werkzaam in wetenschap, onderwijs, management en politiek et cetera. Leden komen zowel uit de publieke als de private sector en opereren zowel in Nederland als internationaal. Het KNAG onderhoudt vele contacten met de belanghebbende organisaties bij de geografische wetenschappen en het aardrijkskundeonderwijs.

Het KNAG publiceert de tijdschriften: Geografie, het tijdschrift in het Nederlands voor geografen die op de hoogte willen blijven van een breed scala van aardrijkskundige onderwerpen en van het onderwijs; en het wetenschappelijke, Engelstalige Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie (TESG), een gerenommeerd peer-reviewed tijdschrift. Verder verstuurt het KNAG verschillende digitale nieuwsbrieven en is volop actief op knag.nl, geografie.nl en sociale media.

Daarnaast wordt om de doelstellingen te bereiken elk jaar de KNAG Onderwijsdag georganiseerd. Dit evenement is met ongeveer 800 deelnemers de grootste nascholingsbijeenkomst voor het aardrijkskundeonderwijs in Nederland. Ook zijn er elk jaar lezingen, excursies, wedstrijden/prijsvragen en is het KNAG geregeld bij tentoonstellingen betrokken. Leden profiteren van aanzienlijke kortingen.

Verder maakt het KNAG zich sterk met tal van projecten om relevante ontwikkelingen in de maatschappij en in de beroepspraktijk op de juiste manier te koppelen met het vak aardrijkskunde.

De leden van het KNAG hebben de volgende visie en missie vastgesteld:

- **Visie**

Leefgebieden van de mens en de natuurlijke omgeving staan onder toenemende druk en de onderlinge samenhang in Nederland, Europa en de wereld wordt steeds belangrijker; wij krijgen steeds meer met elkaar te maken op onze eigen aarde en in onze eigen wereld, nabij en veraf.

- **Missie**

Fungeren als ontmoetingsplatform voor leden en belanghebbenden voor het uitwisselen van ideeën, kennis en informatie over Aardrijkskunde (AK)/Geografie (Geo). Laten zien van de betekenis ervan aan politiek, pers, publiek opdat mensen rekening houden met elkaar en met de natuurlijke omgeving.

1.2 Bestuur en ereleden

- **Erelid**

mw. dr. S.E. Steigenga-Kouwe

- **Bestuur**

prof. dr. Henk Ottens	voorzitter (tot 1-1-2016)
dr. Joos Droogleever Fortuijn	penningmeester
dr. Tine Béneker	onderwijs
Hermen Borst	praktijk
prof. dr. Steven de Jong	tijdschriften
Bram Kluiters	onderwijs

1.3 Bureau, archivaris en kaarten- en atlasbeheer

Het KNAG-bureau is gevestigd aan de Kromme Nieuwegracht 66 te Utrecht.

- **Medewerkers**

Rob Adriaens	onderwijsspecialist
Annelies Beek	onderwijscoördinator
Marcel Broekhuizen	financieel en administratief medewerker
Ferry Devilee	projectmedewerker
Andrea Jansen	projectmedewerker GeoWeek en ledenwerving (tot 1-1-2016)
Gemmeke van Kempen	eindredacteur Geografie
Ronald Kranenburg	hoofd- en beeldredacteur Geografie
Eelko Postma	directeur-secretaris
Florence van Sambeek	administratief medewerker
Hennie Tacoma	vrijwilliger archief

De kaarten- en atlascollectie van het KNAG is ondergebracht bij de Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam. Reinder Storm is conservator van de collectie.

1.4 Onderscheidingen

Het KNAG kent twee eremedailles: de Plancius- en de Veth-medaille. De Plancius-medaille is bestemd voor personen die zich in het bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt voor de geografie. De Veth-medaille eert personen die een grote bijdrage hebben geleverd aan de geografie, en met name voor activiteiten binnen het genootschap. Beide medailles zijn vernoemd naar grote geografische voormannen: Petrus Plancius en Pieter Johannes Veth.

In 2015 zijn geen onderscheidingen uitgereikt.

1.5 Vakvereniging Fysische Geografie (VVFG)

De Vakvereniging Fysische Geografie (VVFG) is een zelfstandige vereniging die tot en met 2015 administratief met het KNAG verbonden was. De VVFG heeft aangegeven per 1 januari 2016 de administratie los van het KNAG te willen gaan voeren. Op deze wijze wil de VVFG zelfstandiger kunnen opereren en het lidmaatschap goedkoper aanbieden. Het combinatielidmaatschap van KNAG en VVFG houdt daarmee op te bestaan.

Op het gebied van onderwijs en waar verder mogelijk, blijven de VVFG en het KNAG op dezelfde vriendschappelijke voet samenwerken en elkaar versterken.

2. Activiteiten in 2015

2.1 Structurele activiteiten

- **EUGEO / IGU**

Het KNAG is lid van EUGEO, het samenwerkingsverband van geografische genootschappen in Europa. Namens het KNAG is in 2015 deelgenomen aan bestuurlijke activiteiten en aan een seminar en een Algemene Vergadering tijdens het EUGEO Congres in Boedapest. De EUGEO-activiteiten hadden vooral te maken met het congres dat door het Hongaars Geografisch Genootschap werd georganiseerd. Het congres EUGEO 2015 was met honderden deelnemers een groot succes.

Voorts werd samengewerkt met de IGU-werkgroep die zich bezighoudt met een vernieuwd 'International Charter on Geography Education'. Een eerste concept werd in 2015 besproken op het EUGEO Congres en het regionale IGU Congres in Moskou. Het handvest is bedoeld voor beleidsmakers, leerplanontwikkelaars en docenten.

In het handvest wordt geografie/aardrijkskunde gepresenteerd als een vak dat van vitale betekenis is voor 21e eeuwse wereldburgers van een duurzaam bewoonde aarde en een verbonden wereld. Geografische perspectieven en op kaarten en beelden gebaseerde informatieoverdracht zijn essentieel om problemen en kansen in de natuurlijke, gebouwde en sociale leefomgeving te begrijpen en te beïnvloeden. Het handvest formuleert, in een internationaal actieplan, eisen en wensen voor het profiel van het vak geografie/aardrijkskunde, de opleiding van docenten, de professionele institutionele ondersteuning van het onderwijs, onderzoek ten behoeve van het onderwijs en internationale samenwerking.

Het is de bedoeling dat het handvest op het IGU wereldcongres in Beijing in de zomer van 2016 definitief wordt vastgesteld.

- **FEGOO**

Stichting Fonds voor Europees Geografisch Onderzoek en Onderwijs (FEGOO) heeft als doel het bevorderen van de wetenschappelijke beoefening van de geografie van Europa. Het werk van de stichting vindt plaats onder auspiciën van het KNAG.

In het voorjaar van 2015 heeft FEGOO promovendi opgeroepen een beurs aan te vragen voor deelname aan het EUGEO-congres in Boedapest. Ondanks aankondigingen via de Nederlandse universiteiten, zijn er helaas geen beursaanvragen ingediend.

- **Adviescommissie aardrijkskundige namen in Nederland (AaniN)**

De AaniN is samengesteld uit taalkundigen, historici en cartografen. De commissie onder hoede van het KNAG adviseert onder andere aan overheden, gevraagd of ongevraagd, aangaande aardrijkskundige namen in Nederland, zoals waternamen, gemeentenamen, plaatsnamen, veldnamen of namen van kunstwerken.

De enige case waarover in 2015 advies werd uitgebracht betrof de fusie van de gemeenten Menameradiel, Franekeradeel, vier dorpen van Littenseradiel en Het Bildt. Met het oog op deze fusie (ingaaude 2018), bedacht de fusie-/stuurcommissie dat het goed was de inwoners in een vroeg stadium (voordat de formele ARHI-procedure zou starten) te betrekken bij de naamgeving (besluit februari 2015).

Alle inwoners mochten een naam indienen (start eind mei) en een commissie bestaande uit dorpsvertegenwoordigers (en de ene stad) en maatschappelijke sectoren zou een voordracht van drie namen (in Nederlands, Fries of Bilts) opstellen, waarover de ingezetenen dan mochten stemmen. Zou geen van de namen een absolute meerderheid behalen, dan zou een tweede stemronde volgen, waarbij gekozen kon worden tussen de twee namen die de eerste keer de meeste stemmen hadden behaald.

De commissie kreeg een onafhankelijk voorzitter (Bert Looper, directeur van Tresoar) en drie adviseurs. Voor het historische aspect was dat prof. dr. Hans Mol (Fryske Akademy), als marketingdeskundige Hanita van der Schaaf (die een dergelijke functie bekleedt bij Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa 2018) en Karel Gildemacher namens de AaniN. Voorzitter en adviseurs hadden geen stemrecht, wel praatrecht en woonden de bijeenkomsten volledig bij.

Met hulp van AaniN is er een voorselectie van gemeentenamen gemaakt. Tijdens enkele bijeenkomsten werden de meer dan 500 ingestuurde namen eerst teruggebracht tot 25 en in een slotbijeenkomst tot drie. Na twee stemrondes werd uiteindelijk Waadhoeke met 61% de winnaar. De raden spraken immers begin 2015 af dat men zich zou conformeren aan het meerderheidsbesluit van de bevolking.

2.2 Op datum

- **2 t/m 9 mei**
KNAG-reis IJsland

Het KNAG organiseerde de KNAG-reis naar IJsland in samenwerking met Askja Reizen. De reis duurde acht dagen. Reisleider was Bart Pijpers, fysisch geograaf en docent aardrijkskunde in Breda, die IJsland op zijn duimpje kent en er al tien jaar reizen begeleidt. De reis ging per touringcar naar het zuiden en het westen van IJsland. Op het programma stonden onder meer het ijsbergenmeer Jökulsárlón, uitgestrekte lavavelden en speelzandvlaktes aan de zuidkant van de gletsjer Vatnajökull, een aantal bijzondere watervallen en het nationale park Skaftafell.

Natuurlijk werden ook de natuurfenomenen van de 'golden circle' en het schiereiland Snaefellsnes aangedaan. De landtong Snaefellsnes ligt ten noorden van Reykjavik en is bekend vanwege de vulkaan Snaefellsjökull, waar volgens Jules Vernes 'de reis naar het middelpunt der aarde' begint. De reis eindigde met een bezoek aan Reykjavik. Er waren 21 deelnemers.

- **3 juni**
KNAG-lezing en Algemene Ledenvergadering

Omdat in 2015 de Grand Départ van de Tour de France in Utrecht werd gehouden, is voor de KNAG-lezing een fietsgerelateerd thema gekozen. 'Fietsprofessor' Marco te Brömmelstroet (UvA) mocht de lezing geven en sprak over mobiliteitstransities en de rol van de fiets daarin.

In de visie van Te Brömmelstroet rammelt het huidige mobiliteitssysteem. Steden groeien en lopen aan tegen de grenzen van het autogerichte mobiliteits-systeem van nu. Problemen kunnen ontstaan op het gebied van leefbaarheid, aantrekkelijkheid en duurzaamheid. Als een systeem vastloopt, ontstaat er enerzijds behoefte om het bestaande te optimaliseren en anderzijds om op zoek te gaan naar transitie. Daarbij wordt vaak gekeken naar de mogelijkheden die innovatieve technologieën ons bieden. De zelfrijdende, elektrische en gedeelde auto is al decennia-

lang nabije toekomst. Maar, zo vroeg Te Brömmelstroet zich af, zou de eenvoud en alledaagsheid van de fiets niet juist een betere kans bieden voor transitie?

De lezing trok ongeveer 60 bezoekers. Voorafgaand aan de lezing was de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering van het KNAG.

- **26 september**
KNAG-excursie 'Brussel, stad van contrasten'

De jaarlijkse KNAG-excursie bracht dit jaar een bezoek aan de Belgische hoofdstad Brussel. Centraal stonden de grote tegenstellingen die binnen de stad bestaan: Brussel is een stad van tegenstellingen: het arme stadsdeel Sint-Joost naast de Europese wijk, het modernistische kantorengedrag bij het Noordstation naast de chaotische Turkse buurt in Schaarbeek, het elitaire stadscentrum naast het van oudsher socialistische Molenbeek.

Excursieleider Tim Cassiers aan het woord in Brussel

De excursie bestond uit een wandeling door de stad. De 30 deelnemers werden rondgeleid door Sofie Vermeulen van de Vrije Universiteit Brussel en door Tim Cassiers en Chris Kesteloot van de Katholieke Universiteit Leuven. Vervoer naar Brussel was op eigen gelegenheid.

2.3 Activiteiten voor derden

- **WLO**

Het KNAG-bureau heeft in 2015 werkzaamheden uitgevoerd voor de Werkgemeenschap voor Landschapsonderzoek (WLO). De taken voor de WLO werden uitgevoerd door Marcel Broekhuizen (financiën), Florence van Sambeek (secretariaat) en Ferry Devilee (redactiesecretariaat tijdschrift Landschap).

- **GAIA**

GAIA is een netwerk voor vrouwen uit de aardwetenschappen. Het KNAG beheert het postadres voor het netwerk.

2.4 Activiteiten van kringen en afdelingen

- **Kring Amsterdam**

2 januari

Excursie naar de Hallen (Kinkerbuurt/Amsterdam) o.l.v. Henk Roelofsen.

1 februari

Excursie naar de Liberale Synagoge van Amsterdam.

4 maart

Lezing Anerieke Goudappel over 'Afstand en nabijheid, de verslaggever en de ander in verre oorden'.

17 maart

Lezing over de verdwenen leeuwen van het Centraal Station door Willem van Baarsen en Henk Dijkman van het Leeuwengenootschap in Amsterdam.

24 april

Excursie naar de Bijlmermeer o.l.v. Henno Eggenkamp van het Bijlmermuseum.

16 mei

Rondleiding door Muziekcentrum TivoliVredenburg en een bezoek aan het Griftpark als voorbeeld van milieuverontreiniging en bodemsanering. In samenwerking met Kring Utrecht.

5 t/m 7 juni

Weekendexcursie naar Vollenhove en de Weerribben en de Beulakerwijde.

6 september

Wandeling in Amsterdam Oud-West (Bellamybuurt) met als thema muurschilderingen en Slatuinen.

26 september

Lustrumdag Kring Amsterdam (7e lustrum) in Haarlem met stadswandeling vanuit Architectuurmuseum, vaartocht naar het Cruquiusgemaal met rondleiding en 's avonds een diner in Haarlem.

28 oktober

Lezing over het Huis de Pinto en de cruciale rol die het behoud daarvan speelde voor de redding van de Nieuwmarktbuurt door Walther Schoonenberg.

11 november

Lezing over India/Kolkata & Orissa door Henk Roelofsen.

- **Afdeling Historische Geografie**

19 september

Excursie naar de Langstraat en Dongen. De excursie stond onder leiding van Hans Koopmanschap.

- **Kring Utrecht**

16 mei

Rondleiding door Muziekcentrum TivoliVredenburg en een bezoek aan het Griftpark als voorbeeld van milieuverontreiniging en bodemsanering. In samenwerking met Kring Amsterdam.

20 juni

Fietsexcursie langs de Lek tussen Culemborg en Vianen met aandacht voor de projecten in het kader van 'Ruimte voor de rivier' en veiligheid van dijken.

7 november

Excursie naar voormalig vliegveld Soesterberg waar Roland Blijdenstijn een lezing gegeven heeft over het ontstaan en de achtergronden van deze vroegere militaire vliegbasis.

- **Kring Oost**

12 maart 2014

Nascholing: Veldwerk in en buiten het lokaal; Smartphone in de klas; GIS in de klas. Locatie: Staring College, Lochem. 28 deelnemers.

24 november 2014

Startbijeenkomst Overstromingsrisico's. Locatie: AOC-Oost, Twello. 70 deelnemers.

- **VVFG (Vakvereniging Fysische Geografie)**

20 januari

VVFG-Café Amsterdam: Zandverstuivingen op Mars. Door Sebastiaan de Vet. Universiteit van Amsterdam.

20 januari

VVFG-Pubquiz Utrecht; tevens nieuwjaarsborrel.

20 maart

VVFG-symposium 2015: Fysische geografie van de stad, Universiteit van Amsterdam.

16 april

VVFG-Café Utrecht: Bodemdaling in de Mekong Delta: Verdwijnt de één-na-grootste delta van de wereld binnenkort in de zee? Door Philip Minderhoud (UU).

10 september

VVFG-Café Amsterdam: Economisch modelleren van overstromingen. Door Elco Koks. VU Amsterdam.

23 oktober

VVFG-Excursie: Stuifzandgebied Kootwijkerzand. Onder leiding van dr. ir. Michel Riksen (Wageningen UR).

3. Onderwijsactiviteiten

3.1 Structurele activiteiten

• KNAG-leerstoel

De KNAG-leerstoel voor het aardrijkskundeonderwijs is bedoeld om de ontwikkeling van het vak aardrijkskunde in het basis- en voortgezet onderwijs te ondersteunen. Belangrijk daarbij is dat er een brug wordt geslagen tussen de wetenschappelijke geografie en aardwetenschappen enerzijds en de aardrijkskunde zoals die op basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs wordt onderwezen anderzijds. Dat gebeurt onder meer via publicaties, via nascholingscursussen voor aardrijkskundedocenten en via overleg met lerarenopleidingen en universitaire opleidingen geografie en aardwetenschappen.

Joop van der Schee

Van 2001 tot 2005 was Rob van der Vaart gedurende twee dagen per week hoogleraar op de KNAG-leerstoel voor het aardrijkskundeonderwijs, vanaf 2007 heeft Joop van der Schee die functie. De leerstoel is gestationeerd bij de Faculteit Aard- en Levenswetenschappen van de Vrije Universiteit in Amsterdam en omvat 0,4 fte.

De belangrijkste activiteiten in 2015 van de leerstoelhouder betroffen:

- adviseur van het bestuur van de afdeling onderwijs van het KNAG
- het verzorgen van (gast)colleges en lezingen op universiteiten en hogescholen
- begeleider van promotietrajecten over kwaliteitsverbetering in het aardrijkskundeonderwijs. Adwin Bosschaart promoveerde in 2015 op een dissertatie met als titel "Dry feet in the polder?"
- voorzitter van de CvTE-commissie voor een herziening van het examenprogramma aardrijkskunde havo/vwo aardrijkskunde
- projectleider van het landelijk expertisecentrum aardrijkskunde
- betrokken bij landelijk overleg watereducatie
- projectleider van twee door OCW betaalde werkgroepen van leraren aardrijkskunde
- het vak aardrijkskunde onder de aandacht brengen van politiek en media
- mede-initiatiefnemer van een nieuw geoportal voor het aardrijkskunde-onderwijs
- het promoten van Geo Future School
- organisator van nascholing aardrijkskunde voor docenten aardrijkskunde

- co-chair van de IGU Commission on Geographical Education en als zodanig betrokken bij het opstellen van een nieuw International Charter for Geography Education
- lid van de Editorial Boards van de tijdschriften International Research in Geographical and Environmental Education, Zeitschrift für Geographiedidaktik, Journal of Research and Didactics in Geography, European Journal of Geography, Review of International Geographical Education Online en Geografie

• Geo Future School

Geo Future School is een nieuwe stroom in het voortgezet onderwijs, voor vmbo, havo en vwo, die leerlingen stimuleert na te denken over de toekomst. Een belangrijk onderdeel van een Geo Future School is dat scholen samenwerken met bedrijven, zodat leerlingen in aanraking komen met levensechte vraagstukken.

In 2015 is Geo Future School verder ontwikkeld. Er is een website gemaakt om docenten te informeren over wat de voorwaarden zijn van Geo Future School. In het najaar is deze website opnieuw vormgegeven. Ook is een logo en een huisstijl ontworpen, om te zorgen voor een professionele uitstraling.

Bij het KNAG komen veel vragen binnen van docenten over Geo Future School. Daarom is in april een docentenbijeenkomst georganiseerd. Op de KNAG Onderwijsdag is in het plenaire programma een presentatie gegeven over Geo Future School en ook de workshop is door veel docenten bezocht.

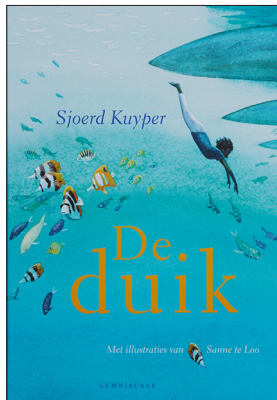
Aandacht ging ook naar het maken van modules. Zo is de module 'Energie in de wijk van de toekomst' gemaakt, geschikt voor de derde klas havo/vwo. Op de KNAG Onderwijsdag zijn twee nieuwe modules gepresenteerd: 'Tipping points on ice' en 'Tipping points in past climate'. Ook is een format gemaakt voor het maken van een module.

In maart verscheen in PrimaOnderwijs een artikel over Geo Future School. Verder bezocht voorzitter van de VO-raad Paul Rosenmöller de Geo Future School Het Streek en schreef hij er een positieve blog over. Ook in VO-magazine verscheen een artikel over Geo Future School. Op YouTube staat een filmpje van het Vossius Gymnasium waarin leerlingen en medewerkers van het Havenbedrijf Amsterdam vertellen over Geo Future School.

In juni 2015 kwamen tien buitenlandse docenten op trainingsweek over Geo Future School naar Nederland. In juni 2015 is ook een bijeenkomst opgezet om bedrijven te interesseren om partner te worden van Geo Future School. Deze bijeenkomst is niet doorgegaan, omdat er te weinig aanmeldingen waren. In 2015 zijn ongeveer tien scholen gestart met Geo Future School.

• Glazen Globe

Na een zorgvuldige selectieprocedure is de Glazen Globe, de tweejaarlijkse prijs voor het beste aardrijkskundig jeugdboek, toegekend aan het boek 'De duik' van schrijver Sjoerd Kuiper en illustrator Sanne te Loo.

De jury roemt de veelheid aan stijlen, de uitgebreide research en de invoelende illustraties. De prijs werd uitgereikt tijdens de KNAG Onderwijsdag in Ede op 13 november.

• Syllabuscommissie havo/vwo

In juni 2015 zijn de nieuwe syllabi voor havo en vwo gepubliceerd. Vanaf september 2017 gelden deze nieuwe syllabi. De belangrijkste wijziging is dat bij domein D Indonesië is vervangen door Brazilië (havo) en Zuidoost-Azië door Zuid-Amerika (vwo). De commissie bestond uit Iris Pauw, Japke van Es, Ineke de Bock, Arij Eijsberg, Rob Adriaens en Han Noordink. Joop van der Schee was voorzitter van de syllabuscommissie. SLO publiceerde in het voorjaar van 2015 een vernieuwde handreiking SE.

• Watereducatie

In 2013 is gestart met projecten voor meer watereducatie in het onderwijsprogramma. Resultaat is het lespakket 'Hoog water op het schoolplein?' In november van 2015 won het lespakket de Waterinnovatieprijs. Verder is in samenwerking met de Unie van Waterschappen gestart met het opzetten van regionale netwerken voor watereducatie. Zie ook de activiteiten voor watereducatie in 2015 in de volgende paragraaf (3.2).

• Belangenbehartiging

Ook in 2015 heeft het KNAG het belang van goed aardrijkskundeonderwijs onder de aandacht gebracht in politiek Den Haag.

Zo is eind mei een brief verstuurd naar minister Bussemaker, waarin wordt gepleit voor kerndoelen over water in de onderbouw van het voortgezet onderwijs (zie bijlage VII).

In 2015 is het rapport Ons Onderwijs2032 tot stand gekomen. Het KNAG heeft een aantal keer met medewerkers van Platform Onderwijs2032 gesproken over de inhoud van dat rapport. Ook is het KNAG naar bijeenkomsten geweest waar over dit rapport werd gesproken. Naar aanleiding van het voorlopig advies heeft het KNAG een brief geschreven met daarin de reactie van het KNAG. Deze brief is verstuurd naar commissie Schnabel, staatssecretaris Sander Dekker en naar de vaste Kamercommissie Onderwijs. (zie bijlage VII)

• Vertegenwoordiging

Diverse medewerkers en vrijwilligers zetten zich in als vertegenwoordiger van het KNAG bij andere organisaties.

- Atlantische Onderwijscommissie: Frederik Oorschot
- Platform VVVO: Annelies Beek
- CvTE-vakcommissie vmbo: Dorrie Driedonks
- CvTE-vakcommissie havo/vwo: Jos Oostveen
- vaksectie NLT bij de Nederlandse Vereniging voor het Onderwijs in de Natuurwetenschappen (NVON): Eelke Snabilié
- Aardrijkskunde Olympiade: Anouk Adang, Theo Hoebink
- Registersubcommissie aardrijkskunde: Franc Boer, Sjaak van der Lee

3.2 Op datum

- **15 januari-12 juni**

- Leerlingenwedstrijd Atlas van de Toekomst**

Het KNAG organiseerde de leerlingenwedstrijd 'Atlas van de Toekomst'. Hoe zien leerlingen Nederland in 2040? Kern van de wedstrijd is dat leerlingen hun toekomstbeeld van Nederland in kaart brengen en het verbeelden voor hun eigen woonomgeving. Alle kaarten, tekeningen en collages van de klas zijn gebundeld in een 'Atlas van de Toekomst'.

Yves de Boer, leerlingen en minister Schultz van Haegen

Ruim 2500 leerlingen hebben meegedaan aan de wedstrijd. De jury verkoos klas B1 van het Melanchthon Schiebroek tot de winnaar. De wedstrijd is op 15 januari geopend door minister Schultz van Haegen in de Beurs van Berlage. De prijs werd op 12 juni uitgereikt door burgemeester Annemarie Jorritsma. Op 15 december mochten de winnende leerlingen bij de slotbijeenkomst van het Jaar van de Ruimte nogmaals hun ideeën presenteren. De wedstrijd is georganiseerd in het kader van het Jaar van de Ruimte.

- **7 april**

- Informatiebijeenkomst Geo Future School**

Op 7 april is er een informatiebijeenkomst geweest over Geo Future School op het KNAG-kantoor. Ongeveer 30 docenten waren hierbij aanwezig. Er is gesproken over hoe Geo Future School geïmplementeerd kan worden en wat de voorwaarden zijn. Ook was er ruim de tijd voor vragen van docenten. Naar aanleiding van deze bijeenkomst is deze nieuwe onderwijsstroom weer een beetje aangescherpt.

- **16 april**

- Vakoverstijgende Pabo-dag**

Op 16 april stond de vakoverstijgende pabo-dag in het teken van 'Wetenschap & technologie bij de zaakvakken'. Doel van de conferentie was om mogelijkheden van de W&T-benadering in het opleidingscurriculum

inzichtelijk te maken. Zo werd in de keynotes ingegaan op de rol van W&T bij de verbinding van de zaakvakken met cultuureducatie en met rekenen. In de 10 workshops lag de focus meer op de mogelijkheden voor de W&T binnen aardrijkskunde, geschiedenis en natuur en techniek. Er waren ongeveer 120 deelnemers. De dag is georganiseerd door de pabonetwerken van natuur, milieu & techniek, geschiedenis, aardrijkskunde en de Stuurgroep W&T van LOBO.

- **24 april**

- Lancering WOW-NL**

Op 24 april is de WOW-lessenserie over weer en klimaat gepresenteerd. De serie is gemaakt door Rob Adriaens (KNAG) in samenwerking met het KNMI. WOW-NL is een nieuwe website van het KNMI waarmee weerwaarnemingen uit de samenleving worden verzameld. Met een weerstation kunnen leerlingen zelf metingen gebruiken om inzicht te krijgen in het weer in hun eigen omgeving; bijvoorbeeld door te kijken naar de verschillen tussen de seizoenen en jaren.

De lessenserie, gemaakt door het KNAG, bestaat uit opdrachten over temperatuur, neerslag, luchtdruk en wind. De opdrachten gaan uit van de meetgegevens die scholieren in het kader van WOW verzamelen. Er is één pakket voor havo/vwo en één voor vmbo.

- **18 t/m 22 mei**

- GeoWeek**

De negende editie van de GeoWeek vond plaats in de week van 18 t/m 22 mei 2015. Het doel van de GeoWeek is scholieren in de leeftijd van 10 - 15 jaar (groep 7 & 8 PO en klas 1 - 3 VO) enthousiast te maken voor de interessante toekomstmogelijkheden binnen het werkveld.

Leerlingen op expeditie bij de TU Delft

Bedrijven uit de geo-sector bieden een bedrijfsbezoek, veldwerk of gastles aan, waarbij leerlingen zelf aan de slag kunnen. Het bedrijf of instelling bedenkt de expeditie en voert hem uit. Hierbij draait het om de meer technische kanten van het vakgebied en staat 'zelf doen' voorop.

Door tijdens deze negende editie vast te houden aan de structuur en routine die tijdens de voorgaande jaren is ontstaan, en door de evaluatiepunten van afgelopen jaren mee te nemen en te verwerken, zijn we er weer in geslaagd een goede GeoWeek neer te zetten. De GeoWeek werd dit jaar gefinancierd door ver-

schillende partijen: Expertisenetwerk Bodem en Ondergrond (ENBO), Unie van Waterschappen en het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. Zodoende stonden de thema's bodem en water dit jaar centraal in de GeoWeek. Ook expedities over geo-informatie werden aangeboden. Aan de GeoWeek 2015 hebben in totaal 4003 leerlingen deelgenomen. 49 bedrijven hebben samen 157 expedities uitgevoerd, dit zijn vergelijkbare aantallen als in 2014.

Door het huren van e-mailadressen zijn 10327 docenten aardrijkskunde, directeuren primair onderwijs en afdelingsleiders voortgezet onderwijs op de hoogte gebracht van de GeoWeek. Zij werden verwezen naar de nieuwe website die in 2015 is gelanceerd waarbij docenten via een kaart direct kunnen zien welke expedities bij hun in de buurt worden aangeboden. Daarnaast heeft promotie via social media (GeoWeek LinkedIn groep, Facebook en Twitter van het KNAG) geholpen aan de grote hoeveelheid aanmeldingen. Op de websites en in (interne en externe) nieuwsbrieven van deelnemende bedrijven, kennisinstellingen en instituten zijn berichten gepubliceerd over de GeoWeek. Daarnaast hebben ook verschillende vakbladen en nieuwssites over de week bericht.

- **22, 23, 29 mei**
Landelijke examenbesprekingen

Na de centrale examens aardrijkskunde, eerste tijdvak, zijn er op diverse plaatsen in het land regionale bijeenkomsten georganiseerd om de examens te bespreken. (Voor een volledig overzicht, zie bijlage III.) Dit jaar waren er net zoals in 2014 meer regionale besprekingen over het vmbo-examen. Op 22 mei (vmbo), 23 mei (vwo) en 29 mei (havo) waren de landelijke besprekingen. De resultaten daarvan zijn als verslag gepubliceerd op de website van het KNAG en gecommuniceerd naar het College voor Toetsen en Examens.

- **16 juni**
Pilotbijeenkomst lespakket 'Hoog water op het schoolplein?' - regio Noord-Holland

Nederlanders zijn zich niet of nauwelijks bewust van een gevaar van een ernstige overstroming in hun omgeving. Adwin Bosschaart - docent aardrijkskunde, lerarenopleider en onderzoeker - heeft lesmateriaal ontwikkeld om leerlingen aan het denken te zetten over overstromingen in Nederland. Dit lesmateriaal is aangepast voor de regio Noord-Holland en is op 16 juni gepresenteerd bij een docentenbijeenkomst. Dijkgraaf Luc Kohsiek opende de middag en daarna gingen de docenten aan de slag met het lespakket, dat bedoeld is voor de derde klas havo/vwo. Ongeveer 35 docenten waren aanwezig tijdens deze bijeenkomst op het Atlas College OSG West-Friesland.

De lessenserie is gemaakt met ondersteuning van het ministerie van Infrastructuur & Milieu, het Hoogheemraadschap Noord-Hollands Noorderkwartier en Waterschap Rivierenland.

- **2 september**
Officiële presentatie 'Hoog water op het schoolplein?'

Op woensdag 2 september is het lespakket 'Hoog water op het schoolplein?' gepresenteerd bij een bijeenkomst van Ons Water in het Zuiderzeemuseum. Ontwikkelaar Adwin Boschaart overhandigde het lespakket symbolisch aan docent aardrijkskunde Henk Schuitemaker en twee leerlingen van het OSG West-Friesland. Het lespakket over Noord-Holland boven het IJ is te vinden op overstromingsrisicoatlas.nl. Ook het lespakket voor de regio Gelderland (waterschap Rivierenland) is inmiddels af.

- **13 november**
KNAG Onderwijsdag

De KNAG Onderwijsdag op vrijdag 13 november in CineMec Ede stond in het teken van de toekomst. Er waren ongeveer 800 deelnemers. Met geografische kennis proberen we leerlingen voor te bereiden op toekomst. Hoe zullen steden zich ontwikkelen? Wat zijn gevolgen van

klimaatverandering? Blijft Europa een aantrekkelijke bestemming voor migranten? En wat zijn de voordelen van de deeleconomie? Dit soort vragen stonden centraal tijdens deze editie van de KNAG Onderwijsdag. Ook werd stilgestaan bij de toekomstige ontwikkelingen in het onderwijsveld. Denk aan digitale schoolborden en kaartmateriaal, virtueel veldwerk, film in de klas en scenariodenken.

Henk Ovink, Nederlands eerste watergezant, hield een plenaire lezing over de internationale waterproblematiek. Zef Hemel, hoogleraar grootstedelijke vraagstukken, ging in op de toekomstige ontwikkeling van steden. Ook was er in het plenaire ochtendprogramma een presentatie met docenten en leerlingen over Geo Future School. De Glazen Globe is uitgereikt aan het beste aardrijkskundige jeugdboek: De Duik door Sjoerd Kuyper en Sanne te Loo. In de middag waren er 30 verschillende workshops en 4 excursies. Ook was er de hele dag een informatiemarkt.

Hogeschool Van Hall Larenstein was partner van de KNAG Onderwijsdag.

4. Publicaties en periodieken

4.1 Geografie

De redactie van Geografie heeft ook dit jaar weer geprobeerd actuele artikelen te publiceren voor een breed lezerspubliek van geografen en docenten aardrijkskunde. De redactionele vulling van het tijdschrift verliep in 2015 voorspoedig. Het aanbod van artikelen was wederom groter dan de beschikbare ruimte, waardoor het helaas niet mogelijk was alle verhalen te plaatsen. Valorisatie - het maatschappelijk relevant inzetten van wetenschappelijke kennis - wordt breed gedragen binnen de geografische faculteiten. Hierdoor ontvangt Geografie een aanzienlijk deel van de artikelen van auteurs die werkzaam zijn aan één van de universiteiten. Daarnaast blijken meer en meer studenten en hun begeleiders bereid afstudeeronderzoeken om te werken tot een artikel. Steeds vaker blijven geografen ook na hun pensionering actief met het schrijven van artikelen. Het hoeven dan geen verplichte publicaties in peer reviewed tijdschriften meer te zijn, maar het mogen aantrekkelijke verhalen zijn voor een geografisch geïnteresseerd publiek. Het tijdschrift Geografie profiteert hier in toenemende mate van.

Traditioneel domineren sociaal-geografische artikelen in Geografie. Sinds 2007 proberen we een evenwichtiger verdeling van het aantal sociaal- en fysisch-geografische artikelen te realiseren. In 2015 waren wij in staat om dankzij redacteuren en auteurs als Jan van Mourik, Steven de Jong, Bernd Andeweg, Joost Terwindt, Hans de Jong, Joeri Scholten, Niko Wanders, Tim Schuring en Pim Beukenkamp een groot aantal fysisch-geografische artikelen te publiceren.

We hebben het afgelopen jaar gepoogd de actualiteit geografisch te benaderen. Dit resulteerde in artikelen over de aardbeving in Nepal, het Europese migratiebeleid, de opkomst van speciaalbier, zoutwinning onder de Waddenzee, het Chinese South-North Water Transfer Project en 2015: Jaar van de Ruimte.

Virginie Mamadouh en Herman van der Wusten schreven in 2015 meerdere afleveringen van de 'Europese kwestie'. Deze reeks bijdragen over de politiek en praktijk van de Europese Unie loopt onder deze naam sinds 2006. Jan van Mourik startte de reeks bijdragen 'Fysische geografie voor...'. Billy Gunterman schreef verder aan de reeks 'Weekend weg op een oude kaart'. Frank van Dam beëindigde na 42 afleveringen zijn reeks 'Stad in zicht' en Martin de Jong continueerde de reeks 'Kaartlezen', waarin hij dieper in gaat op de achtergrond van op het oog simpele kaartjes. De reeks 'Aardrijkskundeles van...' waarin Ton van

Rietbergen aardrijkskundedocenten aan het woord liet over de onderwijspraktijk liep ten einde.

2015 was een uitzonderlijk jaar aangaande themanummers. Nooit eerder bracht Geografie drie themanummers uit, waarin ook nog eens vier thema's werden behandeld. In januari 2015 verzorgden de gastredacteuren Frans Thissen & Dirk Strijker het themanummer 'Veranderend platteland'.

In vijf bijdragen toonde dit nummer de spagaat van het platteland: de veranderingen zoals bevolkingskrimp en vergrijzing, verdwijnende voorzieningen en herstructurering van de lokale economie, worden vooral via de politiek en de media op de agenda gezet. Dat heeft een dubbel effect: daarmee wordt de urgentie van concrete problemen duidelijk gemaakt, maar tegelijk wordt het platteland neergezet als ouderwets, als een leefomgeving die in feite ongeschikt is voor een moderne samenleving. Belangrijk is de oplossingen te noemen waarmee plattelanders zelf komen. Actieve oriëntatie op een toekomst op basis van veranderende voorwaarden levert meer perspectief op dan terugkijken naar vroeger.

In februari was het thema 'Op expeditie' naar aanleiding van de expeditie naar Jan Mayen waaraan onder andere de KNAG-directeur Eelko Postma en Geografie-redactielid Bernd Andeweg deelnamen. Het november/decembernummer had een dubbel thema. Naast het geplande 'Vernieuwingen in het aardrijkskundeonderwijs' noopte de actualiteit aandacht te besteden aan het 'Migratiebeleid in Europa'. Joop van der Schee en Tine Bénéker verzamelden zeven bijdragen van docenten en lerarenopleiders die bezig zijn met vernieuwingen in het aardrijkskundeonderwijs. Van games, mysteries, toetsen hogere denkvaardigheden, stappenplannen voor een goede les en eenvoudig veldwerk tot vakdidactische netwerken. In het licht van de stroom migranten waarmee Europa te maken kreeg, gaven Joris Schapendonk en Henk van Houtum hun visie op het toekomstig Europese migratiebeleid. De vlucht naar de EU is een menselijke tragedie, maar ook een sociaaleconomische, (geo)politieke en daarmee geografische kwestie.

De redactie van Geografie kende geen mutaties in 2015. De volledige samenstelling van de redactie is te vinden in bijlage IV (p. 22). Ook dit jaar zijn alle artikelen na te lezen op de website www.geografie.nl. Ferry Devilee zorgde er voor dat de vulling steeds op tijd geschiedde en dat lezers met inlogproblemen werden geholpen. Ook werd van elk nummer van Geografie één artikel openbaar op internet geplaatst, en met sociale media gepromoot.

4.2 Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie (TESG)

Het KNAG publiceert in samenwerking met de Britse uitgeverij Wiley het Engelstalige wetenschappelijke journal 'Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie' (TESG). Het tijdschrift publiceert artikelen uit de hele wereld, maar biedt ook een podium aan Nederlandse onderzoekers. Duizenden wetenschappers hebben toegang tot de artikelen.

Zoals gebruikelijk zijn in 2015 vijf nummers van het tijdschrift verschenen. Een van de vijf nummers was een 'special issue': Nummer 2 stond onder gastredactie van Andrea Morrison en Lucia Cusmano en was gewijd aan globalisatie. In nummer 4 was ruimte voor een dossier over het thema multi-locality.

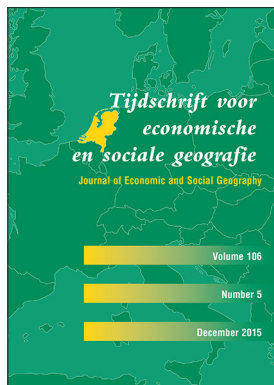
De vaste rubrieken van het tijdschrift zijn in 2015 gecontinueerd. In de terugkerende rubrieken 'Outlook on Europe' en 'Window on the Netherlands' was ruimte voor korte artikelen over actuele onderwerpen uit respectievelijk Europa en Nederland. In de rubriek 'The Netherlands is Maps' beschrijven Piet Pellenbarg en Paul van Steen aan de hand van een kaart een ruimtelijk verschijnsel in Nederland.

De redactie heeft ingediende reguliere artikelen op kwaliteit beoordeeld en ter beoordeling naar collega-wetenschappers gestuurd. Er zijn drie redactievergaderingen geweest, op 21 januari, 25 maart en 15 oktober.

In 2015 bestond de redactie uit de volgende leden:

prof. dr. Frank van Oort (hoofdredacteur)
dr. Bouke van Gorp (eindredacteur)
dr. Manuel Aalbers
dr. Martijn Burger
prof. dr. Jouke van Dijk
prof. dr. Huib Ernste (Outlook on Europe)
dr. David Evers (Outlook on Europe)
dr. Wouter van Gent
dr. Rianne van Melik
dr. Mirjam Ros-Tonen
prof. dr. Veronique Schutjens
(Window on the Netherlands)
Redactiesecretariaat: Ferry Devilee

In juni 2015 werd bekend gemaakt, dat de Impact Factor van TESG verder is gestegen van 1.012 naar 1.096. De Impact Factor is een indicatie voor de mate waarin artikelen uit TESG worden geciteerd door andere tijdschriften. TESG staat in de 'ISI Journal Citation Reports Ranking' in de categorie Geografie op de 40ste plaats van 76 journals (gelijk aan 2014). In de categorie Economie staat TESG op de 128ste plaats van 333 journals (133/332 in 2014).

In 2015 zijn 97 nieuwe manuscripten ingediend. De rejection rate ligt ongeveer op 35 %. Dat wil zeggen dat 35 % van de aangeboden manuscripten afgewezen wordt (al dan niet op grond van een externe beoordeling).

In totaal hebben 4264 instituten/bibliotheken betaald toegang tot de digitale archieven van het tijdschrift. Nog eens 5416 instituten in ontwikkelingslanden hebben via verschillende filantropische initiatieven toegang tot TESG-artikelen.

4.3 Digitale nieuwsbrieven

Het KNAG houdt leden en andere geïnteresseerden op de hoogte van nieuws en ontwikkelingen met twee digitale nieuwsbrieven.

De KNAG Nieuwsbrief informeert belangstellenden over activiteiten van het KNAG en ontwikkelingen in de wereld van de geografie. De KNAG Nieuwsbrief wordt gelijktijdig met het uitkomen van Geografie verzonden. In 2015 zijn acht edities van deze nieuwsbrief verstuurd aan ongeveer 2900 abonnees.

De KNAG Nieuwsbrief Onderwijs is specifiek bedoeld voor docenten aardrijkskunde. De nieuwsbrief behandelt onderwerpen als onderwijsbeleid, nascholingen, conferenties en aankondigingen. In 2015 zijn 10 edities van deze nieuwsbrief verstuurd naar bijna 1500 geabonneerden.

4.4 Sociale Media

Sociale media zijn ook voor het KNAG niet meer weg te denken. In 2015 is het KNAG meer dan ooit aanwezig geweest op Facebook, Twitter en LinkedIn. Er is aandacht besteed aan activiteiten van het KNAG, maar ook voor nieuws en trends uit de wereld van de geografie. Voor leden en geïnteresseerden vormen sociale media een laagdrempelige manier om met het KNAG in contact te komen.

Tijdens de KNAG Onderwijsdag op 7 november heeft Robbin Knuivers namens het KNAG verslag gedaan van de dag via Twitter.

Op Facebook heeft het KNAG ongeveer 700 volgers. Op Twitter zijn er ongeveer 900 volgers en de KNAG-groep op LinkedIn heeft ongeveer 1300 leden.

4.5 Ontwikkeling geografie.nl

In 2015 is, in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit Utrecht, begonnen met de ontwikkeling van een compleet nieuwe website. Deze website gaat een podium bieden aan nieuws, kennis en opinie uit de wereld van de geografie. Artikelen uit het tijdschrift Geografie zullen in de toekomst op deze site gepresenteerd worden, maar er zal ook ruimte zijn voor artikelen van wetenschappers van de UvA en de UU.

De nieuwe site zal in 2016 gelanceerd worden, en zal de huidige websites geografie.nl en knag.nl vervangen.

Bijlage I - KNAG-leden en abonnees, 2013-2016

Contributie Categorie	15-1-2013	15-1-2014	15-1-2015	15-1-2016
lid zonder tijdschrift	85	77	75	102
lid zonder tijdschrift reductie	14	14	13	14
lid zonder tijdschrift student	0	0	0	0
lid VVFG zonder tijdschrift	31	33	32	0
lid VVFG zonder tijdschrift reductie	4	4	2	0
lid VVFG zonder tijdschrift student	0	0	0	0
totaal aantal leden zonder tijdschrift	134	128	122	116
lid met Geografie	1444	1416	1423	1432
lid met Geografie reductie	653	662	645	664
lid met Geografie student	468	474	410	381
lid VVFG met Geografie	31	28	30	0
lid VVFG met Geografie reductie	6	7	7	0
lid VVFG met Geografie student	0	0	0	0
lid met Geografie en TEG	99	98	95	94
lid met Geografie en TEG reductie	20	21	23	22
lid met Geografie en TEG student	58	59	54	50
totaal aantal leden met abo Geografie	2779	2765	2687	2643
lid met uitsluitend TEG	11	8	8	8
lid met uitsluitend TEG reductie	0	0	0	0
lid met uitsluitend TEG student	1	0	0	0
totaal aantal leden met abo TEG	189	186	180	174
totaal aantal leden KNAG	2925	2901	2817	2767
abo Geografie instelling	169	159	159	163
abo Geografie via agent	81	86	75	68
abo Geografie particulier	6	6	5	5
abo Geografie gratis	27	27	28	28
totaal aantal abonnementen Geografie	3062	3043	2954	2907
totaal aantal reductieleden	697	708	690	700
totaal aantal studentleden	527	533	464	430
waarvan cadeau-abonnement RUG/UvA	80	89	38	15
<i>NB UvA is per 2015 gestopt met cadeau-actie</i>				
reductieleden zijn als volgt verdeeld:				
overgang (van student naar normaal tarief)	34	46	36	59
pensioen	207	207	205	203
docent basisschool	6	9	9	9
docent VMBO	372	370	365	357
VLA-lid	16	15	16	15
baanloos	48	47	47	46
PhD-student	14	14	12	11

Bijlage II - Afdelingen, commissies en regionale kringen

- Bestuur Afdeling Onderwijs

Bram Kluiters - voorzitter (tot 1-1-2016)

Rob Adriaens (adviseur)

Annelies Beek - secretaris

Matthijs Booden (per 1-2-2015)

Judith Peeters (per 1-9-2015)

Bart Pijpers (per 1-2-2015)

Jeroen Rijlaarsdam (tot 1-9-2015)

Ria van Santvoort (tot 1-1-2016)

Rianne Tolsma

Kimberley Vonk (per 1-9-2015)

Nanno Vlaanderen (tot 1-1-2016)

Roeland van Westerop (per 1-1-2015)

- Commissie basisonderwijs / pabo

Anouk Adang

Jans Koene (tot 1-1-2016)

Johan Nawijn

Daphne Rijborz

prof. dr. Joop van der Schee

Rianne Tolsma

- Afdeling Historische Geografie

dr. Adri de Kraker

prof. dr. Hans Renes

- Vakvereniging Fysische Geografie

(onafhankelijke vereniging, gelieerd aan het KNAG)

Dirk van Hout - voorzitter

dr. Marcel van der Perk - penningmeester en secretaris a.i.

dr. Kenneth Rijdsijk - algemeen bestuurslid

Hugo Bouter - bestuurslid excursies

Tim Schuring - bestuurslid onderwijs

Roijscholten - bestuurslid communicatie en outreach

Vertegenwoordigers van vier aardwetenschappelijke
studieverenigingen:

GAOS uit Amsterdam (UvA);

Geo-VUis uit Amsterdam (VU);

Pyrus, Wageningen (WUR);

Utrechtse Aardwetenschappen Vereniging, Utrecht (UU)

- Jury Glazen Globe

Daphne Rijborz (voorzitter)

Annelies Beek

Wouter van den Berg

Marieke Kleinhuis

Ans Meens

dr. Marca Wolfensberger

- Kascontrolecommissie 2015

Barend Köbben

Bart Vermeulen

- Kring Amsterdam

Henk Roelofsen - voorzitter/secretaris

Karel Buysrogge - penningmeester

C. Boots

A. de Koningh

- Kring Utrecht

Yvonne Damen - voorzitter

Maarten Kimmel - secretaris

Frida den Hartog-Koet - penningmeester

Maja Niemeyer-Wallis

- Kring Oost

Arjan Hoogendoorn - voorzitter

Clarinus Nauta - secretaris

Nanita Bouter-Trenning - penningmeester

Bijlage III - Regionale examenbesprekingen 2015

Plaats	Naam	School	HAVO	VWO	VMBO
Alkmaar	Tim Jonker Richard Blommaart	Jac. P. Thijssse College Petrus Canisius College	x	x	
Amsterdam	Bas Boomstra Steven Roosendaal	Vossius Gymnasium Pieter Nieuwland College	x	x	
Breda	Jos Jacobs Peter Baden	OLV Breda Stedelijk Gynasium	x	x	
Den Haag	Martin Bakker Kees Kerstholt	Segbroek college	x	x	
Den Haag	Marina Minderman	's Gravendeef college Den Haag			x
Doetinchem	John Dales	Graafschap College	x	x	
Eindhoven	Franc Boer	Van Maerlantlyceum	x	x	
Enschede	Peter Borggreve	Stedelijk Lyceum	x	x	
Goes	N.J. Valk / gastheer J.A. Dek	Ostrea Lyceum	x	x	
Groningen	Bernard van den Acker	Zernike College, locatie Helperbrink	x	x	
Haarlem	Karel Blommesteijn	Stedelijk Gymnasium Haarlem	x	x	
Harderwijk/ Ermelo	G.K. Wessels	Chr. College Groevenbeek	x	x	
Holten	Piet Loogman	Waardenborch	x		
Monnickendam	Kimberley Vonk	Bernard Nieuwentijt College			x
Nijmegen	Marijke Dalmulder	ROC Nijmegen VAVO	x	x	x
Nijverdal	Clarinus Nauta	CSG Reggesteyn		x	
Rijssen	Janneke Campmans	CSG Reggesteyn			x
Rotterdam	Pieter Claessens	Libanon Lyceum	x	x	
Rotterdam	Hanneke Maasland/ Pieter Goudappel	HR Rotterdam			x
Sittard	Wil Strik	Trevianum	x	x	
Sneek	Andre Talman	RSG Magister Alvinus	x	x	x
Utrecht	Maarten Kimmel	Christelijk Gymnasium Utrecht	x	x	
Zwolle	Theo Peenstra	Windesheim Zwolle			x

Bijlage IV - Overzicht redacties

- Redactie Geografie

Kernredactie

dr. Ronald Kranenburg - hoofd- en beeldredactie

Gemmeke van Kempen - eindredactie

Barend Köbben - kaartredactie

Grote redactie

dr. Manuel Aalbers

dr. Bernd Andeweg

Annelies Beek

dr. T. Tine Béneker

Pim Beukenkamp

Jeroen Bosman

dr. Frank van Dam

Henk Donkers

dr. Peter Druijven

dr. Peter Groote

Roosmarijn Haring

Stan van der Heijden

prof. dr. Gert-Jan Hospers

dr. Henk van Houtum

Hans de Jong

prof. dr. Steven de Jong

Moniek Löffler

Annemieke Logtmeijer

dr. Virginie Mamadouh

Henk Notté

Monique Roso

prof. dr. Joop van der Schee

dr. Bas Spierings

- Redactie Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie

prof. dr. Frank van Oort (hoofdredacteur)

dr. Bouke van Gorp (eindredacteur)

dr. Manuel Aalbers

dr. Martijn Burger

prof. dr. Jouke van Dijk

prof. dr. Huib Ernste (Outlook on Europe)

dr. David Evers (Outlook on Europe)

dr. Wouter van Gent

dr. Rianne van Melik

dr. Mirjam Ros-Tonen

prof. dr. Veronique Schutjens (Window on the Netherlands)

Bijlage V - Mediaverzicht 2015

Een selectie van berichten uit de media over het KNAG en haar activiteiten in 2015

- Atlas van de toekomst

12 juni	Trouw	Atlas van de Toekomst
12 juni	Brabants Dagblad	Hooghuis Heesch tweede bij wedstrijd 'Atlas van de Toekomst'

- GeoWeek

15 mei	Heerenveense courant	Bijna 100 leerlingen aan de slag met een sondeerapparaat tijdens de GeoWeek
--------	----------------------	---

- Geo Future School

April	Prima Onderwijs	Onderwijs met zicht op de toekomst
21 mei	BNR Nieuwsradio	Radio-interview Jeroen Rijlaarsdam
4 november	Tubbergen Nieuws	Canisius-leerlingen buigen zich over duurzame vraagstukken met Geo Future
December	VO magazine	Grote vragen, praktische oplossingen

- WOW-NL

September	Prima Onderwijs	Haal het weer in de klas met WOW-NL
-----------	-----------------	-------------------------------------

- Hoog water op het schoolplein

26 augustus	Noord-Hollands Dagblad	Mensenlevens redden met aardrijkskunde
December	GIS magazine	Waterinnovatieprijs voor lespakket 'Hoog water op het schoolplein?'

- KNAG Onderwijsdag

31 oktober	Omroep Ede	KNAG onderwijsdag in Ede
13 november	Leesplein	Glazen Globe voor Sjoerd Kuiper

- Expeditie Jan Mayen

26 augustus	NPO Doc	Documentaire Expeditie Jan Mayen
-------------	---------	----------------------------------

GeoWeek: 4.000 leerlingen aan de slag met geotechniek

woensdag 13 mei 2015 15:22

Op 18 mei start de negende GeoWeek, 4.000 leerlingen van 10-15 jaar maken dan kennis met het geotechnisch werkveld. Scholieren in heel Nederland krijgen gastlessen van professionals van ruim 50 bedrijven uit de bodem-, water- en geo-informatiesector. Schoolklassen gaan op bezoek bij geo-bedrijven of doen een veldwerk op locatie. Zo maken de leerlingen al op jonge leeftijd kennis met toekomstmogelijkheden van het werkveld. Dit is nodig om in de behoefte van technisch geschoolde geografen op langere termijn te voorzien, aldus het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG). De leerlingen gaan zelf aan de slag met bijvoorbeeld bodem- en wateronderzoek, meten de hoogte van hun school of maken een digitale kaart. KNAG noemt 'zelf doen' een waardevolle ervaring. De behoefte aan praktijkgerichte gastlessen in het onderwijs wordt aangetoond door het grote aantal inschrijvingen. Wellicht zijn deze leerlingen de geotechnici van de toekomst. De GeoWeek is van 18 t/m 22 mei 2015.

Geotechniek ontdekken is leuk tijdens GeoWeek

woensdag 20 mei 2015 15:09

Leerlingen kruipen deze week in de huid van geotechnici uit bodem-, water- en geo-informatiesector. Ze onderzoeken bijvoorbeeld de kwaliteit van het water in het slootje naast de school, inspecteren of onze dijken veilig zijn, maken een digitale kaart of analyseren een zelf uitgestoken bodemprofiel.

Deze week is het namelijk 'GeoWeek', een week waarin 4.000 leerlingen van 10-15 jaar kennis maken met het geotechnisch werkveld. Hard nodig, want om in de behoefte van technisch geschoolde geografen op langere termijn te voorzien moet de interesse bij leerlingen al op jonge leeftijd worden gewekt.

Zo ontving het Waterschap Noorderzijlvest gisteren 52 brugklassers van het HN Werkman College Groningen voor een dijkinspectie. Dijkgraaf van Zuiderzeeland Hetty Klavers liet de leerlingen zien dat ze onder NAP niveau wonen, en dat onze dijken dus hard nodig zijn om droge voeten te houden. Daarna gingen de leerlingen buiten zelf een dijk onderzoeken. Hun conclusie: "dit is een matige dijk, daar moet nodig wat aan gebeuren". Gelukkig was het waterschap daar al mee bezig.

En vanochtend onderzochten leerlingen uit groep 8 van obs De Moolhoek de bodem van Zeeland. Bodemadviseur Walter Jonkers van de Provincie Zeeland liet zien hoe de leerlingen zelf een bodemprofiel konden uitsteken en wat er precies in de bodem van Zeeland te vinden is.

Nog twee dagen GeoWeek met vele expedities staan op het programma. We laten de leerlingen door bedrijfsbezoeken, gastlessen en veldwerk kennis maken met de praktijk van het werkveld van de geografie. En wie weet zijn dit de geotechnici van de toekomst.

Winnaar Atlas van de Toekomst

vrijdag 12 juni 2015 07:00

Welke steden zullen groeien? En hoe gaan we om met klimaatverandering? In het Jaar van de Ruimte denken veel mensen na over de ruimtelijke toekomst van ons land. Zo ook ruim 2500 scholieren tussen 12 en 15 jaar tijdens hun aardrijkskundelessen. Het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap organiseerde de leerlingenwedstrijd 'Atlas van de Toekomst'. Leerlingen maakten een kaart van hun Nederland in 2040 en illustreerden dit met tekeningen van de veranderingen in de eigen leefomgeving.

Volgens de deelnemers leven we in 2040 in een duurzaam Nederland. Denk aan wind- en zonne- energie, aan groene daken en moestuinen. De kans op overstromingen is toegenomen, maar we zijn welvarend genoeg om dijken op te hogen en de Deltawerken aan te passen. Deze en andere uitkomsten zijn gebundeld in een brochure en op de verzamelkaart. De brochure geeft aan wat de ruimtelijke opgaven volgens jongeren. In Trouw van vandaag ziet u de verzamelkaart en de drie kanshebbers voor de eerste prijs. De jury was onder de indruk van de 92 ingezonden atlassen. Het is duidelijk dat de leerlingen er met veel inzet aan hebben gewerkt. Ook roemt de jury hun innovatieve en creatieve ideeën.

Vanmiddag wordt de winnaar bekendgemaakt door burgemeester Annemarie Jorritsma op een bouwplaats in Almere bij het project SAAone. De prijsuitreiking wordt gecombineerd met de aftrap van de Dag van de Bouw. De Dag van de Bouw wordt georganiseerd door Bouwend Nederland en is op zaterdag 13 juni. De leerlingenwedstrijd is georganiseerd in het kader van het Jaar van de Ruimte.

Toekomstgericht onderwijs: de aardrijkskundedocent is er klaar voor

woensdag 11 november 2015 08:30

Met geografische kennis bereiden aardrijkskundeleraars hun leerlingen voor op de toekomst. Het aardrijkskundeonderwijs richt zich sterk op de actuele vraagstukken die in de eigen leefomgeving, Nederland, Europa en de wereld spelen. Hoe zullen steden zich ontwikkelen? Wat zijn de gevolgen van klimaatverandering? Wat leren we over en hoe spelen we in op natuurrampen? En waarom is Europa een aantrekkelijke vestigingsplaats voor migranten? Google Earth, GIS, serious games, virtueel veldwerk en excursies worden ingezet om leerlingen wereldwijs te maken.

Toekomstgericht onderwijs kan alleen met betekenisvolle kennis van de wereld. Het multidisciplinaire en het toekomstgerichte karakter van het vak aardrijkskunde zorgt voor betekenisvolle kennis. Goed voorbeeld is de nieuwe onderwijsstroom Geo Future School. Vrijdag 13 november komen 800 aardrijkskundedocenten bij elkaar in CineMec Ede voor kennisuitwisseling en nascholing over het thema 'Toekomst'. Dit gebeurt tijdens de jaarlijkse Onderwijsdag van het KNAG.

Jeugdboek 'De Duik' wint Glazen Globe

vrijdag 13 november 2015 12:00

De jury van de Glazen Globe kiest het boek *De Duik* als winnaar voor de jaren 2014 en 2015. De schrijver Sjoerd Kuyper en illustrator Sanne te Loo brengen in dit meesterwerk een ode aan Curaçao.

In *De Duik* neemt Sjoerd Kuyper ons mee naar Curaçao. Hij is volgens ons een van de weinige schrijvers die voor kinderen aandacht besteedt aan onze overzeese gebieden. Het verhaal draait om een jongen en meisje die op een wonderlijke manier verre familie van elkaar blijken te zijn. De vader van de jongen is brugwachter van de beroemde Pontjesbrug in de Annabaai. Deze brug blijkt magische krachten te hebben waardoor zijn vader in de tijd kan reizen. De tegenstelling tussen de warme, magische wereld van Curaçao en het nuchtere en zakelijke van Nederland wordt prachtig geïllustreerd. Op de ontdekkingsreis wordt de geschiedenis aangepast om het heden intact te laten, maar ook de toekomst wordt er op het laatste nog bijgehaald om alle puzzelstukjes feilloos in elkaar te laten vallen. Het is een 'feelgood story', maar wel eentje die moeilijke keuzes en geschiedkundige pijnpunten niet schuwt. Ook het slavernijverhaal krijgt een plek. "Er lopen nu nog mensen rond die toen ze een baby waren op schoot hebben gezeten bij een opa of oma die slaaf is geweest. Zo dichtbij is het in de tijd [...] Als je zo'n oude vrouw of man een hand geeft, ben je maar één handdruk verwijderd van een slaaf. En als je ze een zoen geeft, ben je nog veel dichterbij." De research die Kuyper heeft gedaan is indrukwekkend en wordt vrijwel op alle pagina's verzilverd.

Kuyper gebruikt vele tekstsoorten zoals een reisverslag, opstelvorm, toneelvorm, sms'jes, gedichten, dagboek, briefvorm, een sprookje en nog veel meer om zijn verhaal te vertellen. Maar de kern van het verhaal blijft op alle kleurrijke pagina's overeind. De schrijfstijl voelt als poëtische proza, ofwel pure kunst. Zoals de volgende zin: "...en je voelt de eeuwige passaatwind die de hoed van je kop wil rukken en mee wil nemen [...] Naar een straatje waar de broer van de wind een winkeltje heeft waar je tweedehands hoeden kunt kopen. En je ruikt het zoute water van de baai en de bootjes die als pontjes van de ene kade naar de andere gaan varen als de brug open is, of dicht. Net hoe je het wilt noemen als je niet over de brug kunt omdat hij dicht is. Of open. Maakt niet uit."

Het boek wordt daarnaast aangevuld met prachtige aanvullende en invoelende illustraties van Sanne te Loo. Deze illustraties zorgen niet alleen voor een echte geografische meerwaarde van het boek maar ook voor een echt kunstwerk. Ook als je nog nooit op Curaçao geweest ben, voelt het wel zo en dat is de verdienste van Sjoerd Kuyper en Sanne te Loo! Je wordt ondergedompeld in de wereld van Curaçao en waant jezelf op de Pontjesbrug in de Annabaai met de passaatwind in je gezicht. Van dit boek worden we gelukkig. Of zoals Kuyper het zegt: "zo gelukkig als een leguaan op een warme steen".

Waterinnovatieprijs voor lespakket 'Hoog water op het schoolplein?'

woensdag 2 december 2015 13:39

De lesmodule 'Hoog water op het schoolplein?' heeft de Waterinnovatieprijs 2015 gewonnen. De lesmodule is ontwikkeld door het KNAG (Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap) i.s.m. het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en Waterschap Rivierenland. Zowel de publieksprijs als de juryprijs in de categorie 'Klaar voor de toekomst' gingen naar deze lesmodule. De prijs werd op 30 november uitgereikt tijdens een feestelijke bijeenkomst.

De jury oordeelde:

"Het effect van dit sympathieke project is tweeledig. Enerzijds is het een mooie trigger voor de werving van civiel technische studenten. Anderzijds draagt het bij aan de bewustwording van overstromingsgevaar bij hoogwater onder de generatie van de toekomst. De betrokkenheid van jongeren bij hoogwaterveiligheid wordt via de scholen breed uitgezet. Doordat de educatieve boodschap op een speelse manier is verpakt, is het erg aansprekend en toegankelijk. De informatie, die gebruikt is bij de nieuwe waterveiligheidsbenadering, staat centraal in het lespakket. Daarnaast sluit het project goed aan bij de Human Capital Agenda's." Met 34,5% van de stemmen won de lesmodule ook de publieksprijs.

De winnende lesmodule is bedoeld om scholieren aan het denken te zetten over de kwetsbaarheid van Nederland ten aanzien van overstromingen. Centraal staat een webapplicatie waarmee leerlingen kunnen verkennen wat er gebeurt als dijken of duinen doorbreken in de eigen omgeving: de overstromingsrisicoatlas. De module is gebaseerd op het promotieonderzoek van aardrijkskundedocent Adwin Bosschaart. Kijk voor de lesmodule en de applicatie op www.overstromingsrisicoatlas.nl. Meer informatie over de achtergrond van de lesmodule: <http://www.knag.nl/1606.0.html>.

De Waterinnovatieprijs wordt ieder jaar door de Unie van Waterschappen uitgereikt aan vernieuwende oplossingen en baanbrekende initiatieven op het gebied van water maken.

POSTBUS 805, 3500 AV UTRECHT
 TELEFOON (030) 7115 110
 info@knag.nl
 www.knag.nl

Hare excellentie mevrouw dr. M. Bussemaker
 Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
 Postbus 16375
 2500 BJ Den Haag

Lelystad / Utrecht, 29 mei 2015

Hooggeachte mevrouw Bussemaker,

U zet zich in voor "goed onderwijs, dat nog beter kan en moet worden. Onze kinderen moeten zich ten volle kunnen ontplooiën en kunnen excelleren, op hun eigen niveau". Goed onderwijs gaat over belangrijke samenlevingsvraagstukken en daarbij behorende vaardigheden. Zonder twijfel is water één van de belangrijkste onderwerpen in onze samenleving.

Voldoende schoon water is van levensbelang, in Nederland en elders in de wereld. Water is een van de economische topsectoren voor Nederland. Water is in de top 10 van wereldwijde risico's van het World Economic Forum Global Risk Report 2015 probleem nr. 1 en staat op de 8^e plaats als het gaat om de kans dat een crisis gaat optreden. Het onderwijs moet kinderen kennis geven over water. Deze kennis moet hen helpen om nu, en later als ze aan het werk gaan, iets te doen aan de grote watervraagstukken, zoals droogte en overstromingen.

Het OESO-rapport (2014) *Water governance in the Netherlands: fit for the future?* stelt dat Nederlanders een zogenaamd 'awareness gap' hebben als het gaat om watermanagement. Nederland heeft last van 'de mythe van de droge voeten'.

Uit het onderzoek van lerarenopleider en aardrijkskundedocent Adwin Bosschaart (2015) blijkt dat niet alleen bij volwassenen maar ook bij jongeren sprake is van een awareness gap. Leerlingen in laag Nederland denken dat een overstroming in Nederland wel zou kunnen plaatsvinden, maar niet in hun eigen omgeving. Bosschaart heeft lesmateriaal ontwikkeld dat helpt de mythe van de droge voeten bij leerlingen te doorbreken.

Binnen het onderwijs wordt van oudsher bij het vak aardrijkskunde aandacht besteed aan voldoende water, schoon water en droge voeten (veiligheid). Gezond en schoon water komt ook aan de orde bij het vak biologie.

De verankering van het thema water in de kerndoelen voor het primair en voortgezet onderwijs is nu echter niet goed geregeld:

- In het basisonderwijs is één kerndoel gewijd aan de strijd tegen het water: "Kinderen leren over de maatregelen die in Nederland genomen worden/werden om bewoning van door water bedreigde gebieden mogelijk te maken" (Kerndoel 48 TULE).
- In de onderbouw van het voortgezet onderwijs wordt in geen enkel kerndoel water genoemd.
- In de bovenbouw van het voortgezet onderwijs is het thema water zowel bij vmbo als bij havo en vwo opgenomen als vast eindexamenonderwerp bij aardrijkskunde. Water is één van de top-onderwerpen in de bovenbouw bij het schoolvak aardrijkskunde. Echter, omdat slechts 1 op de 3 leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs aardrijkskunde in zijn of haar examenpakket kiest, verlaten veel scholieren de middelbare school zonder veel kennis over het thema water.

Duidelijk is dat het grootste probleem ligt in de onderbouw van het voortgezet onderwijs, waar specifieke kerndoelen ontbreken.

POSTBUS 805, 3500 AV UTRECHT

TELEFOON (030) 71 15 110

info@knag.nl

www.knag.nl

Wij werken hier zelf aan als KNAG en partijen uit de watersector in samenwerking met de leraren. "Onderwijs is zo goed als de docent die voor de klas staat", heeft u ooit gezegd. De lerarenopleidingen spelen een cruciale rol, want om goed te kunnen opleiden moet de docent zelf ook goed opgeleid zijn. Daarom hebben wij samen met lerarenopleidingen en partijen uit de watersector het plan opgevat om leraren en waterprofessionals in regionale netwerken te laten werken aan nieuwe lesinhouden over water voor het aardrijkskunde- en biologieonderwijs.

Om in de onderbouw van het voortgezet onderwijs meer tijd aan dit onderwerp te kunnen besteden, moet het thema water in de kerndoelen zijn opgenomen. Daarom verzoeken wij u om water als thema expliciet op te nemen in de kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Graag worden wij uitgenodigd voor een gesprek om deze brief nader toe te lichten en van gedachten te wisselen over een 'water awareness' traject in het onderwijs. Voor dit traject hebben het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, de Unie van Waterschappen, Rijkswaterstaat en het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap concrete plannen.

Wij kijken uit naar uw reactie, met vriendelijke groeten,

namens de Stuurgroep Watereducatie i.o.

ir. Hetty Klavers
(voorzitter, dijkgraaf waterschap Zuiderzeeland)

A handwritten signature in dark ink, consisting of a large, stylized 'H' followed by a long horizontal line.

namens het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG)

A handwritten signature in dark ink, featuring a stylized 'J' and 'v' followed by a long horizontal line.

prof. dr. Joop van der Schee
(hoogleraar aardrijkskundeonderwijs UU en VU)

POSTBUS 805, 3500 AV UTRECHT
TELEFOON (030) 7115 110
info@knag.nl
www.knag.nl

Platform Onderwijs2032
t.a.v. mevrouw A. Thijs en de heer L. Sluijsmans
Postbus 90405
2509 LK Den Haag

Betreft: bijdrage vakvereniging KNAG aan Onderwijs2032
Datum: 30 juni 2015

Geachte mevrouw Thijs, geachte heer Sluijsmans,

Als Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG), belangenbehartiger van de geografie, het schoolvak aardrijkskunde en de Nederlandse aardrijkskundedocenten, leveren wij hierbij graag een bijdrage aan het denken over de inhoud van het onderwijs op weg naar 2032.

Kijkend naar de toekomst gaat het voor leerlingen om zaken als voedselproblematiek, watermanagement, energiebeleid, verstedelijking en globalisering, maar ook om het leren denken in verschillende toekomstscenario's. Het KNAG kan en wil via het aardrijkskundeonderwijs daaraan samen met andere vakken een bijdrage leveren, in het bijzonder op de volgende punten:

1. *Complexe informatie verwerken.*

De hoeveelheid informatie die op ons afkomt, neemt toe en het goed leren ordenen, analyseren, waarderen en verwerken tot bruikbare informatie wordt steeds belangrijker. Naast kennisverwerving worden vaardigheden die daar voor nodig zijn steeds belangrijker. Juist omdat aardrijkskunde een vak is waarin verschillende disciplines samenkomen, is het bij uitstek geschikt om leerlingen te trainen in het omgaan met complexe informatie. Aardrijkskunde heeft als vak een unieke brugfunctie tussen verschillende soorten kennis omdat het zowel sociale geografie (de mens) als fysische geografie (de natuur) omvat. Alfa, gamma en bèta komen in combinatie en samenhang aan de orde. Aardrijkskunde focust op het leren begrijpen van complexe relaties tussen mens en natuur. Dat kan bij aardrijkskunde startend vanuit concrete en actuele contexten.

2. *Digitale geletterdheid.*

Het is duidelijk dat we leven in een digitaal tijdperk en hiermee verband houdende vaardigheden en kennis, die onmisbaar zijn voor leerlingen om nu en later goed te kunnen functioneren in de maatschappij. In de aardrijkskundeles is daar nu al aandacht voor via leren met Google Earth, digitale kaarten (zie www.edugis.nl), GIS, sociale media, serious games en virtual fieldwork. Aardrijkskunde is bij uitstek het vak om de wereld van nu en straks te visualiseren, te analyseren, te bediscussiëren en te presenteren. Het leren visualiseren en het gebruiken van beeldinformatie wordt voor leerlingen een steeds

belangrijkere vaardigheid, daar ook presentatievaardigheden een steeds belangrijkere rol gaan spelen. Dankzij de moderne technologie kan ook steeds meer adaptief en gedifferentieerd geleerd worden. Individueel maatwerk is daarmee steeds beter mogelijk. De initiatieven op dit gebied van digitaal en adaptief leren in vakken als aardrijkskunde verdienen support om ze verder uit te bouwen tot volwaardige curriculumonderdelen.

3. *Mondialisering en wereldburgerschap.*

De wereld wordt figuurlijk kleiner, maar de diversiteit blijft belangrijk. In een globaliserende wereld krijgen we steeds meer met andere landen, gebieden en culturen te maken. Aardrijkskunde is het vak waarin kennis van gebieden belangrijk is. Up-to-date kennis van verschillen en samenhang tussen en binnen gebieden geeft leerlingen een voorsprong als wereldburger en zal in de toekomst van groot belang zijn voor iedere Nederlander of Europeaan. Aardrijkskunde dient daarom een belangrijke plek te krijgen in het curriculum, in het primair onderwijs en in het voortgezet onderwijs.

4. *Duurzaamheid.*

Duurzaamheid is van toenemend belang om onze omgeving ook op termijn leefbaar te houden. Daartoe moeten leerlingen beschikken over kennis van mens en natuur, zaken die in aardrijkskunde samenkomen. Niet alleen behoud van de natuurlijke omgeving op aarde en bronnen van bestaan zijn daarbij een thema, maar ook bijvoorbeeld het thema gezonde en leefbare steden. Geografen doen onderzoek op dit gebied. Resultaten van dat onderzoek zou in een curriculum van de toekomst opgenomen moeten worden.

5. *Afstemming op de beroepspraktijk.*

Bij een modern curriculum hoort uitwisseling van kennis en ervaringen met de beroepspraktijk. Dat kan gerealiseerd worden door stages, excursies en veldwerken. Aardrijkskunde is een vak met veel ervaring op het gebied van excursies en veldwerken. Aardrijkskundige thema's als water, energie, klimaat en ruimtelijke ordening lenen zich uitstekend voor het opdoen van praktijkervaringen buiten de school. Bedrijven en instellingen kunnen thema's voor leerlingen laten leven en hen informeren over de beroepspraktijk, bekwaamheidseisen en vervolgopleidingen.

6. *Toekomstgerichtheid.*

Het gaat om de toekomst van de leerlingen. Leerlingen leren in modern onderwijs vraagstukken te analyseren vanuit een toekomstperspectief, zowel vanuit een theoretisch kader ('denken') als vanuit een praktijkgestuurd probleem ('doen'). Recent is onderzoek gedaan naar een verdere implementatie van toekomstgericht 'doen en denken' in het aardrijkskundeonderwijs (Pauw & Béneker, 2015). Het KNAG heeft kort geleden de **Geo Future School** opgericht om vanuit aardrijkskunde samen met andere vakken en samen met het bedrijfsleven leerlingen te laten nadenken over de toekomst. Verder is de onlangs gehouden leerlingenwedstrijd **Atlas van de Toekomst** een geslaagd voorbeeld van het leren denken in scenario's.

7. *Vakoverstijgend.*

Aardrijkskunde leent zich ook goed voor vakoverstijgend leren want aardrijkskundige kennis is niet los te zien van kennis uit de bètavakken, economie, geschiedenis en maatschappijleer. Integraal leren denken helpt om de complexe wereld waarin wij leven beter te begrijpen. Het onderwijs dient leerlingen te leren hoofd- en bijzaken te

pagina 3, brief KNAG bijdrage aan Onderwijs2032, d.d. 30 juni 2015

onderscheiden en kan daarmee leerlingen helpen voor ingewikkelde vraagstukken geïntegreerde oplossingen aan te dragen.

Aardrijkskunde is bij uitstek een vak met allerlei dwarsverbanden met andere vakken. Het vak snijdt thema's aan die voor iedereen relevant zijn. De thema's worden vanuit verschillende invalshoeken belicht. Gezien deze uitgangspositie neemt het vak aardrijkskunde op veel scholen een centrale positie in bij vakoverstijgende vormen van onderwijs. Het KNAG werkt graag mee aan integratie, maar staat daarnaast ook voor het behoud van de vakspecifieke inhoud en werkwijzen.

Naast de overheid nemen ook docenten zelf graag de verantwoordelijkheid voor het curriculum van de toekomst. Als docentenvereniging wil het KNAG graag bij het curriculum van de toekomst betrokken zijn. De hierboven aangedragen zeven aspecten gelden zowel voor primair als voortgezet onderwijs. Voor de verschillende leeftijden en voor verschillende niveaus dient uiteraard gedifferentieerd worden. Van groot belang is dat in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs een voldoende brede basis wordt aangebracht.

Wij verwachten hiermee een belangrijke bijdrage te leveren aan het debat over het onderwijs van de toekomst. Wij zijn zeer bereid het bovenstaande toe te lichten in een gesprek en verder te praten over Onderwijs2032.

Met vriendelijke groeten,

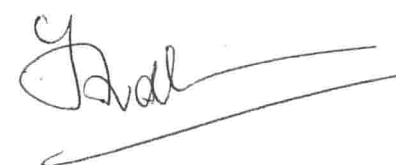
Prof. dr. Henk Ottens

Voorzitter Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap

Prof. dr. Joop van der Schee

Bijzonder hoogleraar geografie voor educatie UU en VU

Literatuur:

1. Pauw, I & Béneker, T. (2012). De toekomst in aardrijkskundeschoolboeken. In: J. van der Schee & T. Béneker (eds.) *Aardrijkskundeonderwijs onderzocht*, pp. 13-24. Amsterdam: Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken.
2. Pauw, I. & Béneker, T. (2015). A future perspective in Dutch geography education. *Futures*, 66, 96-105.
3. Wevers, I. (2012). Toekomstbeelden van jongeren en hun aardrijkskundeonderwijs. In: J. van der Schee & T. Béneker (eds.) *Aardrijkskundeonderwijs onderzocht*, pp. 3-12. Amsterdam: Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken.

POSTBUS 805, 3500 AV UTRECHT
TELEFOON (030) 7115 110
info@knag.nl
www.knag.nl

Platform Onderwijs2032
t.a.v. prof. dr. P. Schnabel en collega's
Postbus 90405
2509 LK Den Haag

Utrecht, 10 november 2015
Betreft: reactie KNAG op voorlopig advies

Geachte heer / mevrouw,

Het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG), waarbij meer dan 2000 aardrijkskundedocenten zijn aangesloten, heeft met interesse kennis genomen van het conceptadvies van het Platform Onderwijs2032. Het KNAG is het eens met veel van de voorgestelde vernieuwingen. Met name de multidisciplinaire en toekomstgerichte aspecten spreken ons aan. Ze sluiten aan bij de vernieuwingen in het aardrijkskundeonderwijs die de laatste decennia plaats hebben gevonden en waar nog enthousiast verder aan wordt gewerkt. Een duidelijk en belangrijk voorbeeld is het initiatief van het KNAG voor de Geo Future School, waarmee al een aantal scholen van start is gegaan (www.geofutureschool.nl).

Het KNAG heeft ook kanttekeningen bij uw advies, uiteraard toegespitst op het vak aardrijkskunde:

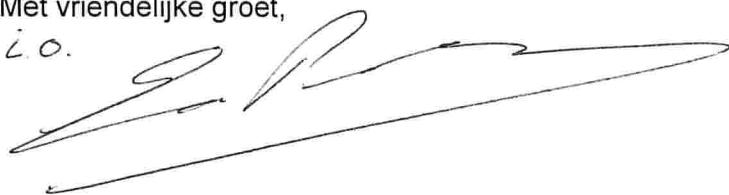
1. Het KNAG pleit er voor niet opnieuw van bovenaf van koers te veranderen maar vooral goede ontwikkelingen in het onderwijs zelf te versterken en te faciliteren.
2. Het KNAG vindt het jammer dat naar aanleiding van Onderwijs2032 een discussie in de media is ontstaan waarbij ook aardrijkskunde als een 'feitenvak' wordt aangeduid. Het huidige aardrijkskundeonderwijs is juist sterk gericht op actuele maatschappelijke vraagstukken die in de eigen leefomgeving, Nederland, Europa en de wereld spelen. Door daarbij begrijpen, beoordelen en oplossen van problemen een belangrijke plaats te geven, worden feiten verrijkt tot betekenisvolle, toekomstgerichte kennis.
3. Wij vinden dat het vakoverstijgende karakter van aardrijkskunde ten onrechte onderbelicht is gebleven. Aardrijkskunde verenigt tal van sub-wetenschappen in zich, zowel bèta (denk bijvoorbeeld aan fysische geografie, geologie en klimatologie), gamma (denk aan sociale geografie, planologie, demografie en culturele antropologie) als techniek (cartografie, geografische informatiesystemen). Het vervult als enige schoolvak een belangrijke brugfunctie tussen de bèta- en de gammawetenschappen.

4. Aardrijkskunde gaat over veel belangrijke vraagstukken waarin met andere vakken wordt samengewerkt. Voorbeelden zijn: watermanagement, energiebeheer, logistiek en transport, klimaatverandering, duurzame steden, migratie en omgaan met natuurrampen.
5. Aardrijkskunde kan alleen een zinvolle bijdrage leveren aan vakoverstijgend onderwijs als onderwijs in de basis van het vak overeind blijft en van duidelijke doelen is voorzien. Dat gaat slechts voor een heel klein deel over basistopografie en grotendeels over de geografische benadering van vraagstukken, waar denken vanuit verschillende invalshoeken en op verschillende schaalniveaus een belangrijke plaats inneemt. Deze geografische benadering helpt jongeren overzicht van én inzicht te krijgen in complexe vraagstukken, dichtbij en veraf. Verschillende didactische werkvormen (waaronder veldwerk) en op ICT gebaseerde methoden van analyse en visualisatie zijn daarbij onontbeerlijk.

Wij hopen dat de hierboven geschetste positieve ontwikkelingen in de aardrijkskunde versterkt zullen worden in de verdere uitwerking van uw advies en dat ze geconcretiseerd zullen worden in ruimte voor modern aardrijkskundeonderwijs in uw curriculumontwerp. Uiteraard zijn we graag bereid verder mee te denken over een nadere uitwerking van de door u en door ons beoogde kwaliteitsverbetering van het onderwijs.

Met vriendelijke groet,

L.O.

Prof. dr. Henk Ottens
voorzitter KNAG

Prof. dr. Joop van der Schee
hoogleraar geografie voor educatie en communicatie UU en VU

cc:

- Staatssecretaris Sander Dekker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
- Tweede Kamer, vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap